

NÄRINGSLIVET OCH RIKSDAGEN

FRÅGAN om näringslivets representation i riksdagen har fått stor aktualitet på sistone — med näringslivet menas här nedan för korthetens skull, ehuru terminologiskt oegentligt, icke jordbruk med binnäringar. I fjol avsade sig två industrichefer inom folkpartiet, disponenterna Gerard De Geer i Lesjöfors och Elof Ericsson i Åtvidaberg, sina mandat i andra kammaren, och nyligen har Reymersholmsbolagets chef, direktör Sven Lundberg i Hälsingborg, avböjt förnyad kandidatur vid höstens val. Ingen av dem torde ha lämnat det parlamentariska arbetet på grund av vanvördnad gentemot detta. Tvärtom ha de lagt en mycket positiv inställning till riksdagsarbetet i dagen. De ha motiverat sina steg med att de inte längre kunna vara borta från ledningen för företagen. Från alla läger ha deras avsägelser beklagats, både personligt och såsom en för vår folkrepresentation bekymmersam tendens.

I viss mån är tendensen densamma på fackföreningshall, om man med fackföreningsrepresentation menar inval av spetsarna inom L.O. eller fackförbunden. I motsats till alla sina företrädare utom pionjären Sterky har sålunda den nuvarande L.O.-ordföranden August Lindberg ej låtit invälja sig. I riksdagen äro de centrala fackföreningsrepresentanterna f. n. blott omkring ett halvt dussin, vartill några för-dettingar komma. I de lokala fackföreningarna torde däremot det stora flertalet arbetarriksdagsmän ta eller ha tagit en ledande del. Men om de valts till fackförbunds-funktionärer, har det på senare år då och då förekommit att de lämnat eller måst lämna sina riksdagsmandat.

Dessa tendenser framträda så mycket starkare, som jordbruket allt fortfarande är mycket fullödigt företrätt i riksdagen. Visserligen ha även här liknande tecken kunnat registreras när det gällt de stora organisationernas direktörer — t. ex. dir. Einar Sjögren, som lämnade riksdagen 1941 — men av organisationernas ledande styrelsemän sitta de flesta i riksdagen.

Att frågan om näringslivets representation just nu tilldragit sig så stort intresse har sin tämligen självklara orsak. Nästan all

modern politik har i den nutida välfärdsstaten blivit ekonomiskt betingad. Det gamla *laisser-faires*systemet är för länge sedan gånget i graven, och partierna nästan tävla med varandra om att ge staten nya uppgifter, som i sin tur sluka nya utgifter. Socialpolitikens oavslåtliga expansion har till sin givna förutsättning ett indräktigt näringsliv. Vad vi kunna ge ut för försvaret och skolundervisning hänger ytterst på våra finansiella resurser. Staten är dessutom inställd på ett genom allehanda stödåtgärder, t. ex. förbättring av kommunikationerna, regleringar och subventioner, ingripa i näringslivet och främja välståndsstegringen. Blott för några få årtionden sedan skulle denna spendersamma finanspolitik och denna vittfamnande näringspolitik inte ens ha kunnat anas, än mindre anammas. För näringslivets del tillkommer ytterligare, att striden om den ekonomiska socialismen eller ekonomiska demokratien efter att länge ha varslats nu synes ha inträtt i ett avgörande skede. Kampen om makten över produktionen eller produktivkrafterna — en kamp som enligt socialdemokraterna naturnödvändigt måste följa på erövringen av den politiska makten — siktar direkt på den nuvarande produktionsordningen och måste mobilisera näringslivets ledande män till motvärn. Det paradoxala är nu emellertid, att näringarnas representation i riksdagen minskats i samma mån som statens inflytande över näringslivet vidgats och näringarnas betydelse såsom underlaget för hela vår sociala, kulturella och militära politik framstår klarare än någonsin. Och minskningen av näringsrepresentationen har visserligen ett bestämt samband med den partipolitiska förskjutningen men den bottnar också i de stora företagsledarnas ej blott svårighet att motta riksdagsmandat utan även motvilja mot parlamentariskt vardagsarbete.

Det kan ha sitt intresse att blicka något tillbaka på näringsrepresentationen i riksdagen efter representationsreformen.

I den första uppsättningen av första kammaren, 1867 års, kunna ungefär 25 av det dåvarande totalantalet 125 hänföras till näringsrepresentanter utanför jordbruket. (Då liksom nu är det inte möjligt att fullständigt renodla näringsföreträdarna; några kunna ha andra yrken eller tidigare ha varit företagare etc.) De flesta av dem voro bruksägare, ägare av handelshus eller liknande; de små företagarna kunde ju inte gärna ta säte i denna kammare förrän arvode infördes även åt dess ledamöter, d. v. s. efter 1909. År 1886, d. v. s. ett år före tullstridens tillspetsning, hade antalet ökats till omkring 30 av 140 ledamöter, och 10 år senare, då »tullväldet»

stabiliserats men kammarens medlemsnumerär efter 1894 års »vingklippning» fastlöst till 150, hade antalet ej ökat utan höll sig vid ungefär samma nivå, d. v. s. vid ungefär en femtedel. År 1909, d. v. s. året innan den gamla fyrkskalan fick lämna plats för den 40-gradiga, hade antalet stigit till ett par och 40. Många av dessa ha inte utan persiflerande talang förhånats i den beryktade politiska pamfletten »Våra herrar i första kammaren», vilken såg dagen 1908 och till anonym författare hade Erik Thyselius, och många tillhörde den styvnackade, gärna nejsägande konservatismen. Men den stora samlingen inrymde också en elit av vår företagarevärld, och även de flesta av »diehards» förtjäna att efteråt ihåkommas såsom framstående företagare, vilka lämnat sina aktiva bidrag till vårt lands industrialisering och välståndstegring.

I den nya första kammare, som installerades 1912 efter föregående års totalupplösning och som baserades på den 40-gradiga skalan, valbarhetscensus men arvode, var det att vänta att näringslivets representation skulle gå något tillbaka. Så skedde också. Näringsmäns män stannade vid ungefär 30, fördelade med 18 à 19 på högern, 11 à 12 på liberalerna och 2 på socialdemokraterna. Industrien företrädde främst inom högern, medan de liberalas representanter huvudsakligast hörde hemma inom handeln och hantverket. Under den 40-gradiga skalans korta period ökade dock antalet näringsmän relativt starkt särskilt för högern. Dess näringsrepresentanter uppgingo vid 1919 års A:riksdag till 35; liberalernas tal hade stigit till 12 och även socialdemokraterna, för vilka dåvarande valbarhetscensus vållade svårigheter vid rekryteringen, hade satt in en handfull män, som voro att räkna som näringsmän, däribland ett par från kooperationens ledning. Tillhoppa satt det i den sista riksdagen före demokratiseringen ett 50-tal företrädare för industri, handel, samfärdsel och försäkringsväsen. Så högt har aldrig förr eller senare företagarevärlden nått i sin överhusrepresentation — ett förhållande som gått forskarna i parlamentarisk socialstatistik förbi.

Det kan äga ett visst intresse att namnge de 35 inom högergruppen för att ge en föreställning om kvaliteten hos dessa senatorer och deras fördelning på olika näringsgrenar. För bankvärlden sutto K. A. Wallenberg, f. riksbankschefen Langenskiöld, bankdirektörerna Schyller i Oskarshamn, Åkesson i Rebbelberga och Hedenlund; för försäkringsvärlden kammarrättsrådet Östberg och assurancesdirektör Lillienau; för handeln v. ordf. i Stockholms handelskammare J. W. Broman, grosshandlarna Boman i Göteborg, Lindgren i

Örebro, Nyberg i Skurup och Stenberg i Sollefteå; för industri och samfärdsel Hj. von Sydow, bruksägarna O. M. Strömberg i Österby, Henning Wachtmeister på Strömsberg, G. Ekelund på Hults bruk och Knut Larsson på Borgvik, järnvägsdirektör Ståhlberg i Eskilstuna, major Herman Fleming i Finspong, Sven Kjellgren i De Svenska Kristallglasbruken, Carl Swartz (som dock redan blivit universitetskansler), kvarndirektörerna J. Jeansson i Kalmar och Neess i Landskrona, sockerbruksdisponenterna Forssman i Roma och Westrup i Lund, ingenjör Tengvall i Karlshamn, bryggeridirektör O. M. Lyckholm, f. statsrådet O. E. Nylander i Axelfors, maskiningenjör Köhlin i Åmål och disp. Hulting i Herrljunga samt träindustridisponenterna Lindström i Bollnäs, Volrath Tham i Bergvik-Ala, auditör Fahlén i Dynäs och konsul E. A. Enhörning i Kubikenborg; som representant för hantverkarna slutligen målarmästare Antonsson i Malmö. Inte alla av dessa voro några betydande politiker, och några av dem hade för övrigt blott tillfälle att under ett eller annat år göra en parlamentarisk insats. Men de representerade tillhoppa en sällsynt stor fond av erfarenhet och de företrädde mycket allsidigt de produktiva intressena.

Vid demokratiseringen reducerades näringsrepresentationen i första kammaren radikalt. Högern, som förut haft omkring 85 mandat, fick efter upplösningen blott 37 mandat, och därav fick näringslivet 11 (hrr von Sydow, Östberg, Fleming, Swartz, Jeansson, Antonsson, Boman, Nylander och Enhörning omvaldes, varjämte grosshandlaren Stendahl och konsul Steinholtz i Västervik nyvaldes). Liberalernas näringsmän — fortfarande mest köpmän och mindre företagare — nådde samma siffra. Sedan dess har högerns tal pendlat kring 10; även när partiet i början av 30-talet var uppe i över 50 mandat steg inte antalet näringsmän, utan de nya mandaten tillkommo i regel ämbetsmän och jordbrukare. Där emot har folkpartiets (och motsvarande tidigare partibildningars) näringsmän successivt reducerats, delvis på grund av nedgången av partiets mandat till 15. Med god vilja kunna 4 av dessa nu rubriceras såsom företagsrepresentanter, nämligen utom byggmästaren Bäckström i Umeå advokaten juris d:r Roos i Malmö, f. folkskolläraren, tidningsdirektör Pettersson i Karlskrona och f. predikanten, fastighetsdirektör Lindblom i Falun. För högern är siffran nu 9 (direktörerna Wistrand, Ewerlöf, Nordenson, Eriksson i Södra Sveriges Stuvareförbund, bruksdisponent Sundberg i Överum, sekreteraren i Skånska Handelskammaren Sylwan, sågverksägaren Björkman i Sunne samt bruksägarna Beck-Friis och Ek-

strömer) eller 10, om fil. d:r Ivar Andersson såsom förutvarande ordförande i Industriens utredningsinstitut räknas med. Antalet har sålunda hållit sig nästan konstant trots att högern förlorat ett 20-tal mandat under de sista tio åren.

I andra kammaren kunde industriens, handelns och hantverkets män huvudsakligast påräkna att bli valda i städerna, så länge majoritetsvalen förekommo. Men städerna voro till 1911 överrepresenterade, varför borgerskapet särskilt i de större hade en guldålder. På landsbygden däremot dominerade bondeklassen, och det hörde till undantagen att någon bruksägare, fabrikör eller handlare kunde finna nåd inför väljarna. Vid 1867 års riksdag voro näringsrepresentanterna drygt 25 av 191; 1886 hade talet stigit till mellan 30 och 35 av 214, och ungefär densamma var siffran 1896, då medlemstalet fixerats till 230. Efter nyvalen 1905 kan antalet taxeras till 35. Huvudparten av denna kontingent kom från Stockholm, Göteborg och Malmö. Socialdemokratiens genombrott i början av 1900-talet, som först skedde i storstäderna, reducerade dock näringsrepresentationen, och efter 1908 års val hade denna sjunkit till c:a 30. Eftersom högern (lantmannapartiet och nationella framstegspartiet) dominerade landsbygden och liberalerna städerna, hade näringslivet särskilt på slutet av censusvalrättens tid sina talrikaste företrädare i det liberala partiet; i synnerhet handeln men även småindustrien och hantverket hade i detta många talesmän. Göteborgs liberaler invalde sålunda under en följd av år i början av seklet handlandena K. G. Karlsson, Hj. Wijk och Erik Röing, jämte konsul Johan Ekman och skeppsredare Dan Broström. Och vid samma tid sutto för liberalerna bruksägarna Adelswärd, Axel Ekman och Biesert, dir. Palme, kapten Gustaf Wallenberg, sedermera risksbankschefen Moll, grosshandlarna Lovén och E. A. Nilsson i Örebro, bleckslagerimästare Kvarnzelius, dir. Beckman i Djursholm m. fl. Högerns representation för näringarna var i jämförelse härmed uttunnad i denna kammare. Där fanns före 1911 års rösträttsutvidgning och demokratiska genombrott utom talmannen Swartling främst Axel Vennersten och Jeansson i Kalmar, bruksägarna Svensson i Skyllberg och Canell, ingenjör Nylander i Axelfors, skeppsredare Lundgren, disponenterna Räf, Andersson i Arvika och Gustafsson i Mjölby samt handlanden Johansson i Mellbyn. Men flera av dessa blevo inte gamla i riksdagen, eller också voro de vid denna tid nybörjare utan ännu tillvunnen större auktoritet. Tyngdpunkten inom högerns näringsrepresentation låg på industrien, ganska naturligt för övrigt med

tanke på att högern var så gott som utan mandat i de flesta större handelsstäder.

Efter 1911 års demokratisering, socialdemokraternas successiva frammarsch och bondeförbundets framträdande har näringsrepresentationen undan för undan minskats. Vid 1912 års riksdag uppgick den inom högern och det liberala partiet dock till c:a 25, därav ungefär $\frac{3}{5}$ för högern, som efter proportionalismens införande kunde vinna mandat även i storstäderna. Efter 1914 och 1917 års val höll sig talet kring 20. Det sjönk på 1920-talet till att röra sig kring 15 och sjönk på 1930-talet ytterligare till något över 10. Enär under perioden uppkomna vakanser inom folkpartiet kommo att fyllas med några direktörer, hantverkare och handlare steg dock siffran vid 1940 års riksdag till 16, varvid folkpartiet för första gången sedan 1912 nådde upp till högerens tal (8). Vid 1940 års val blev dock proportionen 4 : 7, och vid 1944 års riksdag har (efter dir. Erik Nylanders utnämning till landshövding och avsägelse, disp. De Geers och Elof Ericssons avgång samt dir. Äqvists övergång till första kammaren) siffran sjunkit till det absoluta bottenrekordet, sex högermän (hrr Henriksson, Birke, Ljungberg i Norrköping, Lundberg i Hälsingborg, Wiberg och Olson i Göteborg) samt en folkpartist (handlanden Nilson i Norrlångträsk, säkerligen mera vald för sin Västerbottenspacifism än för sina kommersiella meriter).

Utöver de ovanstående komma några hantverkare eller handlare eller en och annan kooperatör inom socialdemokratien. Dessa ha dock ej här specificerats, helst som de i näringsfrågor i regel underordna sin egen uppfattning den socialdemokratiska åskådningen. Även bondeförbundet har haft en ingenjör, en direktör och en konsul i sina led, men de ha samtliga varit måna om att betrakta sig som äkta jordbruksrepresentanter.

Ytterligare bör framhållas det självklara, att ekonomisk sakkunskap inte prompt behöver vara lokaliserad till att finnas enbart hos näringslivets egna män. Åtskilliga ämbetsmän, jordbrukare och andra ha t. ex. kunnat vara styrelseledamöter i bolag. Andra ha kunnat sitta inne med stora teoretiska kunskaper. Anmärkas bör sålunda, att nationalekonomien, finans- och socialvetenskapen under detta århundrade — men ej tidigare — haft många framskjutna representanter i riksdagen: Gustaf Steffen, Nils Wohlin, Martin Fehr, Gösta Bagge, Gunnar Myrdal, Bertil Ohlin och nu sist Sten Wahlund.

När näringslivets representation diskuteras inför höstens andra-

kammarval, är det väl föga troligt att några större förändringar inträda, eftersom intetdera av de borgerliga partierna även vid ett för dem »lyckeligt valg» i flera län kan påräkna mer än ett mandat; och dessa län kunna vara utpräglade jordbrukarlän eller ha designerade kandidater ur andra sociala lager eller samhällsintressen. För näringslivet borde målet därför vara att inrikta sig på de kretsar, i vilka näringsmän kunna ställa upp med utsikt till framgång, men där göra verkliga ansträngningar att få fram auktoritativa män med fallenhet för det politiska arbetet. Även om näringsrepresentationen i andra kammaren under dylika förhållanden och under nuvarande politiska konjunkture alltid måste bli begränsad, bör det dock planmässigt eftersträvas att den göres så allsidig som möjligt. Hänsyn bör härvid tas lika mycket till olika yrkesgrupper som till de olika arbetsuppgifter, som ankomma på de olika riksdagsutskotten. Minimimålet kan också omskrivas så, att näringslivet bör arbeta för att ha fullgoda företrädare i alla de utskott, där ekonomiska frågor beredas.

Och härvid bör det påpekas, att utökningen av antalet riksdagsutskott och antalet suppleanter i dem, liksom det färskas kommittéförslaget om ökning av antalet ordinarie ledamöter i 16-mannautskotten, i förening med införandet 1909 av proportionella utskottsval, givit varje parti en helt annan möjlighet än tidigare att bereda plats för nykomlingar i de ständiga utskotten. Under tullstridens dar tillbommades ofta dörrarna till utskottens helgedom för minoriteten, och ända fram till 1909 kunde många dugande riksdagsmän — de må ha varit företagare eller företrädare för andra yrken — få gå flera år utan att hugnas med utskottsuppdrag, ifall de tillhörde den förtryckta minoriteten. Ända in på 30-talet fingo nästan alla debutanter i andra kammaren under sin första period auskultera i ett tillfälligt utskott. Denna discouragerande arbetsordning har nu på angivet sätt undan för undan reformerats. Om inte alla så dock en del av nykomlingarna kunna nu merendels introduceras i ständiga utskott genast. Endast undantagsvis bli de dock ordinarie vid starten, men även som suppleanter kunna de på olika vis få utlopp för den arbetsenergi, som de tilläventyrs ha inombords. En svaghet är att vederbörande åtminstone i andra kammaren på grund av platsbrist blir fastlåst till ett enda ständigt utskott, men i den mån systemet med särskilda utskott tillämpas — och så har på senare tid skett i relativt stor utsträckning — yppas härigenom chanser till ett bättre tillvaratagande av sakkunskapen. Årets aktiebolagsutskott är ett gott exempel på detta;

där äro industrien och handeln, liksom den juridiska fackkunskapen, sällsynt väl företrädda.

En förutsättning för att arbetstyngda företagare skola ha tid att sitta i riksdagen är dock att riksdagsarbetet inte sträckes ut till att bli en årslång heltidssysselsättning. Den utredning, som kommittén angående riksdagens arbetsformer presterat och som till full evidens uppvisat onödigheten av en ordinarie höstsession, är ur denna synpunkt att tacksamt notera. Ordandet av riksdagsarbetet på ett sådant vis, att åtminstone någon vardag i veckan blir fridag med möjlighet till hemresa för att sköta affärer, är givetvis ett intresse för företagare likaväl som för jordbrukare, kommunalmän och andra.

Viktigast är dock att de företagare, som åta sig ett parlamentariskt arbete, äro verkligt auktoritativa. Disponent Elof Ericssons projekt om kanske billigt avlönade underhuggare som näringsrepresentanter är ett recept, som näringslivet inte kan ha någon nytta av. Detta utesluter givetvis inte, att i stora företag andra lämpliga personer i ledande ställning än chefen kunna med fördel inväljas. Allt hänger på personligheten. Det bör dessutom sägas ut, att villkoret för en verklig insats är och förblir arbetsamhet. Det skulle vara lätt att ge exempel på, hur framstående män saknat viljan att sätta sig på den riksdagspolitiska skolbänken och därför kommit att föga betyda. Det bör räknas riksdagen till förtjänst, att personerna där värdesättas inte efter vad de vilja vara utan efter vad de äro och kunna.

Särskilt med tanke på den mångomtalade efterkrigsberedskapen och den ekonomiska »omdaning», som majoritetspartiet signalerat, måste det just nu ligga i företagarvärldens eget intresse att underlätta rekryteringen av den praktiska ekonomiska sakkunskap, som riksdagen oavvisligen mer än någonsin behöver. Företagarna ha härvidlag en faktisk tjänsteplikt, som på lång sikt måste överensstämma även med företagens bästa. Givetvis är det inte möjligt att för rikspolitiken införa ett liknande stadgande om plikt att under fyra år motta uppdrag, som finns med avseende på det kommunala livet. Men den princip, som finnes inskriven i kommunallagarna, borde vara levande även när det gäller folkrepresentationen. Detta skulle vara till uppenbar fördel för näringslivet, för riksdagen och ytterst för hela samhället.

Elis Håstad.